

Тетяна Каменсва,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: Mizkevich83@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2324-6869>

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюються основні тенденції розвитку бібліотечного обслуговування, орієнтованого на освітні потреби сучасних користувачів у контексті втілення засад концепції безперервної освіти. Зазначається, що з метою створення умов для високоякісного неформального навчання бібліотеки активно застосовують інноваційні підходи до його організації та налагоджують співпрацю з надавачами освітніх послуг.

Обґрунтовано, що неформальні освітні практики стають сьогодні важливим аспектом бібліотечної діяльності, відкриваючи широкі перспективи для ефективної реалізації освітньої функції в сучасних умовах.

Ключові слова: неформальна освіта, бібліотека, освітня функція бібліотеки, дистанційна освіта.

Динаміка інформаційних та освітніх процесів у сучасному суспільстві суттєво посилює роль самоосвіти, що призводить до закономірного зростання попиту на додаткові ресурси та можливості неформальної освіти. У наш час у розвинутих країнах значущість і дієвість неформальної освіти дорослих як складової безперервного навчання визнано на урядовому рівні. Вона розглядається як механізм досягнення сталого економічного розвитку, гарантування громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя; як вияв відповідальності суспільства за формування людського та соціального капіталу, який є ключовим елементом сучасного суспільства знань [1, с. 35]. У зв'язку з цим, освітня політика цивілізованих держав передбачає субсидії та гранти для програм та послуг додаткової освітньої інфраструктури.

Одне з важливих місць в освітній інфраструктурі будь-якої демократичної країни посідає соціальний інститут бібліотеки. Еволюціонуючи разом із суспільством, бібліотека спрямовує свою діяльність на забез-

печення рівного та якісного доступу до інформації та знань. Посилення позицій неформальної освіти закономірно позначається на розвитку сучасного бібліотечного обслуговування, орієнтованого на освітні потреби сучасних користувачів.

Різні аспекти реалізації бібліотеками освітньої функції висвітлено в наукових працях Ф. Блина, Л. Рябцевої, Н. Гендіної, А. Поулсен, Дж. Релендера та ін. Разом із цим, на нашу думку, зростаючий досвід впровадження бібліотекою різноманітних освітніх практик потребує подальшого осмислення.

Метою статті є виявлення основних тенденцій впровадження неформальних освітніх практик у сучасних бібліотеках, а також визначення перспектив їх розвитку в контексті формування дієвої національної системи безперервної освіти.

Неформальні освітні практики стають сьогодні важливим аспектом бібліотечної діяльності в контексті забезпечення можливостей навчання упродовж життя. Зокрема, ця тенденція яскраво проявляється в США та ЄС, де бібліотека активно включається до системи національної освіти. Показово, що одна з найбільш відомих та потужних систем освіти для дорослих у Німеччині та Австрії «Вищі народні школи» (Volkshochschule), що мають більш ніж 100-літню історію, останніми роками почала тісно взаємодіяти з бібліотеками, реалізуючи спільні цілі та ідеї для підтримки та поліпшення освітнього процесу в регіонах. Систематична та конструктивна співпраця дозволяє говорити про утворення своєрідних «муніципальних та регіональних освітніх ландшафтів» [2], спрямованих на інтеграцію суспільства через надання не тільки професійної, а й громадянської освіти. Сьогодні в спільно організованих навчальних центрах пропонуються освітні програми для різних категорій користувачів, а також регулюються проблеми, пов'язані з нестачею кваліфікованих робітників. Особливим інтеграційним напрямом роботи для бібліотек у Німеччині стала адаптація біженців і мігрантів, які потребують своєчасної та різнопланової соціалізації, у тому числі через освітні заходи. З огляду на суттєве фінансове навантаження на муніципальні бюджети, пов'язане з їх підтримкою, подібна координація соціальних установ/організацій та об'єднання ресурсів допомагають уникнути дублювання функцій і скоротити адміністративні ресурси в процесі розв'язання актуальних питань.

Водночас для публічних бібліотек США вже звичною стала практика відкриття освітніх центрів LifeLong Learning, у яких безкоштовно пропонується широкий спектр інформаційних та культурних навчальних

програм для користувачів: мовні та комп'ютерні курси, медіаосвітні та спеціалізовані тренінгові програми тощо [3].

Оскільки модель сучасної освіченої людини містить в собі готовність прийняти та засвоїти нові технології, тож американські бібліотеки одними з перших почали приділяти увагу технологічній обізнаності користувачів, відкриваючи креативні освітні простори «мейкерспейс» (makerspace) або «фєблєб» (FabLab), де всі бажаючі можуть ознайомлюватися та використовувати високотехнологічне та надсучасне устаткування (3 D-принтери, робототехніку, обладнання для створення відеоігр, мультимедіа, аудіо-, відео виробництво, для електронного шиття тощо) [4].

Тепер відкриття в бібліотеках спеціальних майданчиків для вивчення новітніх технологій є трендом в усьому світі. Наприклад, у 2015 р. публічна бібліотека Ванкувера (Канада) відкрила побудовану за спеціальним проєктом грандіозну цифрову медіалабораторію – Inspiration Lab, обладнану високошвидкісними комп'ютерами з найновішим програмним забезпеченням. Родзинкою Inspiration Lab стали чотири студії звукозапису (кабіни оснащені комп'ютерами, вебкамерами, мікрофонами, восьмиканальним звуковим мікшером та монітором для створення підкастів, музики, відеопрезентацій тощо) [5].

У сучасних мейкерспейсах організують навіть цілі кінолабораторії. Наприклад, у кінолабораторії бібліотеки ім. О. Гога в Жудец Клуз (Румунія) користувачі мають змогу ознайомитися з процесом виробництва фільму та здобути навички створення власних відео. У лабораторії використовуються ноутбуки, планшети, проектор та екран, відеокамери та програми для обробки відео [6].

У публічних бібліотеках в Осло та Ставангері (Норвегія) облаштовано простір «Народна майстерня» (Folkeverkstedet), де розташовані кілька столів, за кожним з яких можуть сісти до восьми осіб для здійснення спільної роботи над проєктом. Тут можна займатися програмуванням або рукоділлям, записувати музику або відновлювати стару техніку. «Народна майстерня» надає доступ до різноманітних сучасних конструкторів, 3 D-принтера, 3 D-ручки та електронної швейної машини [7].

У бібліотеці маленького містечка Ваггерюд (Швеція) з'явився мобільний мейкерспейс – між бібліотеками району курсує спеціальний автобус, екіпаж якого популяризує інтерес до нових технологій та ідеї спільного навчання [8].

Слід також зазначити, що зростаюче різноманіття пізнавально-інформаційних запитів сучасних користувачів, пов'язане зі швидкістю оновлення інформації та знань, спонукає бібліотеки і до впровадження

інноваційних освітніх технологій. Зокрема, широкі перспективи для сучасних бібліотек відкриває дистанційна освіта, можливості якої дають змогу підняти процес безперервної освіти на якісно новий рівень.

Останнім часом стрімкий розвиток дистанційної освіти зумовлено експоненціальним зростанням потреб в освіті та сучасною світовою тенденцією до створення у зв'язку з цим глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дозволяють, з одного боку, розвивати систему нагромадження і поширення знань, а з другого – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення [9]. Окрім того, сучасний ринок праці актуалізує необхідність оперативної підготовки-перепідготовки кадрів, які залишатимуться компетентними та затребуваними фахівцями, здатним до успішної реалізації в професійній діяльності.

Подібні зміни зумовили необхідність створення умов для безперервного, швидкого та одночасно високоякісного навчання і, оскільки традиційні системи навчання не здатні відповідати сучасним вимогам, альтернативою їм стає використання можливостей дистанційної освіти. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій вже заклав підґрунття для створення інформаційних мереж, які надають користувачам навіть невеликих місцевих публічних бібліотек доступ до всесвітніх джерел інформації, тож у суспільстві безперервного навчання – формального або неформального характеру – саме публічні бібліотеки ставатимуть тими вузлами, що з'єднуюватимуть локальну систему навчання з глобальними ресурсами інформації і знань [10].

Дистанційне навчання – індивідуалізований процес передавання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання в спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. У процесі дистанційного навчання використовуються дистанційні курси – інформаційні продукти, які є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами [11].

Серед беззаперечних переваг дистанційної освіти – можливість одночасного охоплення навчанням значної кількості людей без відриву від виробництва за гнучким графіком, а також розв'язання проблеми географічної віддаленості від освітніх осередків. Важливо вказати, що дистанційна освіта надає рівні можливості в реалізації права людини на освіту та отримання інформації людям з особливими потребами. Особливо гостро це питання стоїть в Україні, де в умовах економічної нестабіль-

ності та кризового стану гуманітарної сфери ця категорія населення виявилася однією з найбільш соціально вразливих і тепер її представники здебільшого мають обмежений доступ до вищої освіти. Тим часом професійне навчання людей з особливими потребами – це зниження напруженості на ринку праці, підвищення суспільної продуктивності та розв'язання соціальних проблем [12].

Вдалий приклад підвищення доступності якісної освіти через впровадження дистанційної освіти продемонстрували бібліотеки одного промислового та найбільш етнічно різноманітного району Лондону Tower Hamlets, щодо яких місцева влада реалізувала доволі інноваційний підхід. Річ у тім, що на початку 2000-х бібліотеки в Tower Hamlets були на межі закриття – часи роботи скорочувалися, високі експлуатаційні витрати накладалися на вкрай низький рівень відвідування. Тоді рада району зважується на експеримент: зі старих будівель бібліотеки переносять до сучасних Idea Stores, що об'єднали під одним дахом, окрім останніх, технічно оснащені комп'ютерні центри, класи для навчання дорослих та простір для заходів з кафе. До проектування будівель було залучено відомого британського архітектора Д. Аджайє (David Adjaye, офіцер Ордена Британської імперії, член Королівської Академії мистецтв). Також для промоції та популяризації Idea Stores було організовано медіапідтримку та професійний маркетинг. Усі Idea Stores розташовані в людних та зручних місцях, мають просторі сучасні інтер'єри та пропонують широкі можливості для неформального навчання, включно з програмами з працевлаштування та цифрової інклюзії. Партнером Idea Stores стала мережа центрів дистанційної освіти Великобританії learndirect [13].

Нині Idea Stores, що поєднують у собі функції публічних бібліотек та сучасних освітніх громадських центрів, стали затребувані не тільки серед місцевого населення: експеримент отримав широкий резонанс далеко за межами Великобританії. Idea Stores мають регулярні запити від бібліотечних спеціалістів та політиків на проведення екскурсій, а співробітників запрошують виступами до інших країн Європи, Азії та США.

Вітчизняна бібліотека традиційно вважається одним з учасників реалізації завдань дистанційної освіти, що здійснює сервісну підтримку студентів навчальною літературою, будучи водночас і центром довідкової інформації, і комунікативним центром. Проте впровадження технологій дистанційної освіти в українських бібліотеках поки обмежується курсами підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, які організовуються в регіональних тренінгових центрах бібліотек.

На нашу думку, перспективним видається бачення сучасних вітчизняних бібліотек як свого роду хабів дистанційного навчання та освітніх послуг для місцевого населення. Здійснення бібліотекою актуальних освітніх задач надаватиме можливість суттєво розширити коло користувачів, а також збільшити кількість споживачів освітніх послуг у віддалених та малонаселених регіонах, у яких відсутні освітні та наукові центри. При цьому, з огляду на освітні потреби суспільства знань, принциповим стає не просто забезпечення вільного доступу до навчальних ресурсів, а перетворення бібліотек на потужні інтерактивні центри відкритої освіти протягом життя, в яких, окрім ресурсної підтримки, здійснюватиметься також ефективне управління навчальним процесом. За таких обставин бібліотекар виступатиме як інформаційний менеджер, що скоординує споживача освітніх послуг з надавачами освітнього контенту (зкладами, що продукують академічні програми та спеціальні знання).

У цьому контексті слід звернути увагу на перспективу застосування сучасної технології блокчейн (англ. blockchain), що стрімко розвивається в багатьох сферах. Сьогодні цю технологію вважають перспективним методом модернізації системи управління навчальними ресурсами, що дозволяє зробити її децентралізованою та високонадійною. Блокчейн відкриває великий потенціал для розвитку мережових форм взаємодії наукових, освітніх і виробничих організацій задля підготовки інноваційних кадрів [14], дозволяючи налагодити відносини без посередників між конкретними університетами та освітніми організаціями в напрямі співпраці як єдиної системи.

Сприяючи розвитку дистанційного навчання, технологія блокчейн також здатна вирішувати проблему деактуалізації навчальних програм. Так, наприклад, у майбутньому можливості технології дозволятимуть створити єдину систему динамічного пошуку кадрів, де у відповідь на запити від роботодавців освітні організації пропонуватимуть блоки курсів із вузькоспрямованих спеціальностей, що, зі свого боку, дозволить учням обирати конкретну стратегію навчання.

Водночас неможливо переоцінити роль технології блокчейн у легітимізації дистанційної освіти, оскільки вона дасть змогу стандартизувати сертифікати та дипломи освітніх онлайн порталів для всіх країн світу. Піонером у впровадженні Масових відкритих онлайн Курсів (MOOC), що стали доступними у 83-х країнах, став Нікосійський університет – він є членом Європейської Асоціації Університетів [European Universities Association(EUA)] та Європейської Асоціації Установ Вищої

освіти (European Association of Higher Education) (EURASHE), а тому його дипломи визнаються в усьому світі [15].

Важливо зазначити, що тепер вивченням можливостей технології блокчейн в освіті займається спеціальна комісія Європейського Союзу. В опублікованій доповіді Blockchain in Education аналізується цінність технології, її перспективи та варіанти використання. Експерти вказують на прозорість системи та відсутність можливостей для маніпуляції даними, а також звертають увагу на можливі ризики, оскільки вивчення більшості освітніх функцій платформи перебуває на стадії розробок та потребують більш глибокого вивчення. На нинішньому етапі пропонується розробити проєкт загальнодоступної системи дистанційного навчання на платформі блокчейн в країнах ЄС та узгодити стандарти її використання [16].

Отже, застосування переваг новітніх інформаційних технологій відкриває широкі перспективи для ефективного реалізації бібліотекою освітньої функції в сучасних умовах. Наявні тенденції впровадження неформальних освітніх практик у бібліотечну діяльність вказують на зростаюче значення сучасної бібліотеки як ланки неформальної освіти, що надає підставу для прогнозування посилення її ролі у формуванні дієвої національної системи безперервної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Пед. науки*. 2012. № 54. С. 31–36.
2. Eckart, W., Sträter, E. (2015). Zehn gute Gründe für eine systematische Zusammenarbeit von Bibliotheken und Volkshochschulen. Available at <https://www.o-bib.de/article/view/2015H4S34-42/3322>.
3. Education and Continuous Learning. *American Library Association*. 2019. URL: <http://www.ala.org/aboutala/missionhistory/keyactionareas/education/educationcontinuing> (last accessed: 30. 12. 2019).
4. Manufacturing Makerspaces. *American Libraries*. 2013. URL: <https://americanlibrariesmagazine.org/2013/02/06/manufacturing-makerspaces/>.
5. Inspiration Lab. *Vancouver Public Library*. 2019. URL: <http://www.vpl.ca/inspirationlab> (last accessed: 28. 12. 2019).
6. Tech and non-tech MakerSpace activities for teens in «Octavian Goga» Cluj County Library, Romania. 2015. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/node/9631>.
7. Folkeverkstedet: Making a workshop for the people of Oslo, Norway. 2015. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/node/9623>.

8. 3 D printing and media tools: reviews on MakerSpaces around the world. 2015. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/node/9626>.

9. Розвиток та перспективи формування системи ДО в Україні. *Освітній портал*. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/ukraine/rozvitok/>.

10. Миськевич Т. Бібліотеки в системі безперервної освіти: реалізація завдань інформаційної соціалізації через неформальну освіту. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 515–524.

11. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ від 21 січня 2004 р. № 40. *М-во освіти і науки : офіц. вебсайт*. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04>.

12. Роботодавці та держава повинні разом вирішувати проблему працевлаштування людей з інвалідністю. *Національна Асамблея людей з інвалідністю України : офіц. вебпортал*. 2017. URL: <https://naiu.org.ua/robotodavtsi-ta-derzhava-povynni-razom-vyrishuvaty-problemu-pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu/>.

13. Idea Stores: service integration with libraries and learning. *Department for Digital, Culture, Media & Sport*. 2016. URL: <https://www.gov.uk/government/case-studies/idea-stores-service-integration-with-libraries-and-learning>.

14. Шаронин Ю. Цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личностно ориентированной smart-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов. *Совр. проблемы науки и образования*. 2019. № 1.

15. Блокчейн в сфере образования. *Хабр : вебсайт*. URL: <https://habr.com/ru/post/344764/>.

16. Blockchain in Education. *Report by the Joint Research Centre (JRC)*. (2017). URL: <http://www.ala.org/aboutala/missionhistory/keyactionareas/educationaction/educationcontinuing>.

References

1. Honcharuk, A. (2012). Neformalna osvita doroslykh u krainakh Yes [Informal education for adults in the European Union countries]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, no. 54, pp. 31–36 [in Ukrainian].

2. Eckart, W., Sträter, E. (2015). Zehn gute Gründe für eine systematische Zusammenarbeit von Bibliotheken und Volkshochschulen. Retrieved from https://www.o-bib.de/article/view/2015_H4_S34-42/3322 [in Germany].

3. Education and Continuous Learning. (2019). *American Library Association*. URL: <http://www.ala.org/aboutala/missionhistory/keyactionareas/educationaction/educationcontinuing>.

4. Manufacturing Makerspaces. (2013). *American Libraries*. Retrieved from <https://americanlibrariesmagazine.org/2013/02/06/manufacturing-makerspaces/> [in English].

5. Inspiration Lab. (2019). *Vancouver Public Library*. Retrieved from <http://www.vpl.ca/inspirationlab> [in English].

6. Tech and non-tech MakerSpace activities for teens in «Octavian Goga» Cluj County Library, Romania. (2015). *IFLA*. Retrieved from <https://www.ifla.org/node/9631> [in English].

7. Folkeverkstedet: Making a workshop for the people of Oslo, Norway. (2015). *IFLA*. Retrieved from <https://www.ifla.org/node/9623> [in English].

8. 3 D printing and media tools: reviews on MakerSpaces around the world. (2015). *IFLA*. Retrieved from <https://www.ifla.org/node/9626> [in English].

9. Rozvytok ta perspektyvy formuvannia systemy DO v Ukraini [The development and prospects of formation of the Distance education system in Ukraine]. *Osvitnii portal – Educational Portal*. Retrieved from <http://www.osvita.org.ua/distance/ukraine/rozvitok/> [in Ukrainian].

10. Myskevych, T. (2017). Biblioteki v systemi bezpererвної osvity: realizatsiia zavdan informatsiinoi sotsializatsii cherez neformalnu osvitu [Libraries in the System of Lifelong Learning: Implementation of the Tasks of Information Socialization through Non-Formal Education]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 515–524. Kyiv [in Ukrainian].

11. Nakaz vid 21 sichnia 2004 r. No 40 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia» [Order of the Ministry of Education and Science on January 21, 2004 No 40 «On approval of the Distance Learning»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04> [in Ukrainian].

12. Robotodavtsi ta derzhava povynni razom vyrishuvaty problemu pratsevlashtuvannia liudei z invalidnistiu [Employers and government should work together to solve the problem of employment people with disabilities]. *Natsionalna Asambleia liudei z invalidnistiu Ukrainy – National Assembly of People with Disabilities of Ukraine*. Retrieved from <https://naiu.org.ua/robotodavtsi-ta-derzhava-povynni-razom-vyrishuvaty-problemu-pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu/> [in Ukrainian].

13. Idea Stores: service integration with libraries and learning. *Department for Digital, Culture, Media & Sport*. (2016). Retrieved from <https://www.gov.uk/government/case-studies/idea-stores-service-integration-with-libraries-and-learning> [in English].

14. Sharonin, Yu. (2019). Tsifrovyye tehnologii v vyisshem i professionalnom obrazovanii: ot lichnostno orientirovannoy smart-didaktiki k blokcheynu v tseloy podgotovke spetsialistov [Digital technologies in higher and professional education: from personality-oriented smart didactics to blockchain in targeted training of specialists]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya – Modern Problems of Science and Education*, no. 1 [in Russian].

15. Blokcheyn v sfere obrazovaniya [Educational blockchain]. *Habr*. Retrieved from <https://habr.com/ru/post/344764/> [in Russian].

16. Blockchain in Education. (2017). *Report by the Joint Research Centre (JRC)*. Retrieved from <http://www.ala.org/aboutala/missionhistory/keyactionareas/educationaction/educationcontinuing> [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Tetiana Kamenieva,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: Mizkevich83@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2324-6869>

Modern Library as a Center of an Informal Education

The article highlights main trends in the development of library services that are focused on the educational needs of modern users in the provisions of the concept of longlife learning implementation context. It is specially noted that in order to create conditions for a high-quality informal education, libraries actively apply innovative approaches to its organization and establish cooperation with providers of educational services.

Particularly, the emblematic case of cooperation between Austrian and German libraries with the Higher National Schools (Volkshochschule) is examined. Such collaboration allows to achieve common goals and make ideas true in the line of support and improvement of the educational process in the regions. A global trend of opening of the creative educational spaces in the libraries is described. In those spaces also known as «makerspaces» or «FabLabs» anyone can learn and use high-tech and cutting-edge equipment. The experience of the Tower Hamlets London area's libraries transformation into modern «Idea Stores» which in partnership with «learnirect», a UK's network of distance educational centers, offer ample opportunities for informal education, is highlighted.

Modern blockchain technologies which enable modernization of study resources management system and making it robust and decentralized are reviewed. It is

mentioned that the blockchain technology provides one solution for two problems: the study programs outdate problem and creation of a unified system for dynamic workforce search.

It is substantiated that informal education practices are becoming an important aspect of library activity nowadays, opening up wide prospects for effective realization of educational function in modern conditions.

Keywords: non-formal education, informal education, longlife learning, library, educational function of the library, distance education.